
ÓKOR

Görög és római hadviselés

Az óorkutatás történetében a hadtörténelem az egyik olyan terület, amelyet manapság talán a legnagyobb érdeklődés övez, és nem túlzás kijelenteni, hogy az ókori hadtörténet kutatása napjainkban újra reneszánszát éli. Ennek az az oka, hogy a legújabb régészeti leletek fölfedezése, a szöveges források újraértelmezése, továbbá a már sokkal részletesebben feltárt klasszikus gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális összefüggések annyira új kontextusba helyezték az ókori hadtörténelmet, hogy sorra jelentek és jelennek meg a korszakot vizsgáló életrajzok, csataleírások, birodalmak hadtörténetét összefoglaló művek. Legutóbb erre a XIX–XX. század fordulóján volt példa, amikor a történészek egy új generációja lépett színre, akik megszállottan kutatták az ókort (*Hans Delbrück, Wilhelm Rüstow, Johannes Kronmayer*). Számos klasszikus szöveg újrafordításával, más tudományterületek bevonásával (filológia, régészet, szociológia) és hatalmas, több kötetes szintéziseikkel teremtették meg az alapjait a modern hadtörténeti kutatásnak.

Ennek a kutatásnak az egyik legfrissebb eredményét tartja kezében a kedves olvasó. Három angol professzor szerkesztésében, továbbá több, nemzetközileg elismert szakértő bevonásával született meg az ókori hadtörténelmet vizsgáló kétkötetes mű első része, amelynek középpontjában a görög és a római hadművészet áll.¹ Egyébként a témát már sokan sokféleképpen körüljárták és

1. Philip Sabin a Londoni King's Collage Hadtörténeti Intézetének stratégiai tanulmányokkal foglalkozó professzora, a *Lost Battles: Reconstructing the Great Clashes of the Ancient World* (2007) és a *The Second Punic War: A Reappraisal* (1996) című könyvek szerzője.

Hans van Wees professzor a londoni University Collage ókortörténeti tanszékének vezetője, több kiváló mű szerzője: *Status Warriors: War, Violence and Society in Homer and History* (1992), *Greek Warfare: Myths and Realities* (2004), *War and Violence in Ancient Greece* (2000).

Michael Whitby a Warwicki Egyetem ókortudományokkal foglalkozó tanszékének elismert professzora. Kutatási területe a késő antikvitás hadművészete: *Rome at War, AD 293–696* (2002), *The Cambridge Ancient History* (2001, társszerkesztő).

A kötet további szerzői: Victor Davis Hanson (akadémikus, Stanford, Hoover Institute), Simon Hornblower (az ókortudományok professzora, University College London), Jonathan M. Hall (a történet- és ókortudományok professzora, University of Chicago), Peter Hunt (az ókortudományok professzora, University of Colorado), Peter Krentz (akadémikus, a

könyvtárakat lehetne megtölteni az ókori hadművészetről szóló kiadványokkal. Aki tehát egy kicsit is járatos a területen, az nyilván felteszi magának a kérdést: „*Mi újat tud mondani ez a könyv?*” A válasz erre az, hogy még napjainkban is kerülnek elő olyan, elsősorban régészeti források, feliratok, amelyeket eddig még nem építettek be a tudományos koncepciókba. A történelemmel rokon tudományágak is folyamatosan fejlődnek, amelyeket segítségül hívva, újra tudjuk értékelni az eddig uralkodó gondolatmeneteket, elméleteket. Továbbá majd tapasztalni fogjuk, hogy a könyv egyedisége a fejezetek és alfejezetek témáinak kiválasztásában, szerkesztésében, gazdag bibliográfiájában, tudományos és hétköznapi felhasználhatóságában egyaránt rejlik.

A könyv felépítésében jól strukturált, könnyen követhető. A címben szereplő három történelmi korszakot két fejezetben taglalják a szerzők, kiegészítve egy rövidebb bevezetéssel. Sorrendben: 1. Bevezetés – Az ókori hadművészet megjelenése a historiográfiában, 2. Az archaikus és klasszikus Görögország, továbbá 3. A hellenisztikus világ és a római köztársaság. A fejezeteken belül további alfejezeteket találhatunk, melyek egy-egy szerző tollából származnak, és amelyek szorosan kapcsolódnak a főfejezetek témájához. Ahogy az ismertetőben is olvashatjuk, ez a könyv nemcsak kutatóknak, a hadtörténelemben jártas szakembereknek íródott, hanem olyanoknak is, akik csak érdeklődnek a téma iránt. Ebből következően remek ötlet volt egy olyan rövidebb, de mégis önálló fejezettel felérő bevezetéssel kezdeni a könyvet, amely az olvasó számára ad általános képet az ókori hadtörténet kutatásáról. A történelemnek akármelyik válfaját vagy korszakát vizsgáljuk, mindenképpen szükségünk van olyan kezdőpontra, amely abban segít, hogy rendszerezzük gondolatainkat a témáról, és támpontot nyújtson időben és térben. Erre az egyik legjobb módszer a téma historiográfiai megközelítése. Például, kik foglalkoztak eddig ókori hadtörténettel, hogyan rekonstruálható az ókor hadművészete, melyek a legfontosabb források, mely rokon- és segédtudományokra támaszkodhatunk, milyen lehetőségei vannak az ókori hadtörténet kutatásának a modern korban stb. Mind-mind olyan kérdés, amelyeket a szerzők is feltesznek az első fejezetben, és amelyeknek megválaszolása elengedhetetlen ahhoz, hogy részleteiben is megértsük a másik két fejezet tartalmát. Külön ki kell emelnünk a bevezetés első alfejezetéből (Az

történet- és ókortudományok professzora, Davidson Collage, Észak-Karolina), Everett L. Wheeler (Duke University), Barry Strauss (a történet- és ókortudományok professzora, Cornell University), Vincent Gabrielsen (az ókortudományok professzora, University of Copenhagen), Richard Billows (a történettudományok professzora, Columbia University), Nicolas Secunda (az ókortudományok professzora, University of Gdansk), Philip De Souza (University of Dublin), Jonathan P. Roth (a történettudományok professzora, San José State University), John Serrati (a történet- és ókortudományok professzora, McGill University, Quebec), J. E. Lendon (a történettudományok professzora, University of Virginia).

ókori hadművészet a modern historiográfiában) azt a részt, amely sorra veszi a klasszikus hadművészet iránt rajongó középkori és modern hadvezéreket, hadtörténet-írókat: „*Az antik hadművészet mind elméleti, mind gyakorlati síkon megjelent a középkor hadművészetében: a római polgári és katonai alapokról érkezett Egidio Colonna és Christine Pisan, a reneszánsz idején Machiavelli és Nassaui Móric, a korai felvilágosodás korában Henri de Rohan és Chevalier de Folard, a XX. században pedig Delbrück vagy Alfred von Schlieffen.*”² Ez azért is jelentős, mivel eddig még nem készült el a témában egy olyan összefoglaló mű, amely a klasszikus görög és római hadművészet középkori és újkori hatásait vizsgálja. Ez a könyv se ezért íródott, viszont jelzi, hogy a klasszikus hadművészetnek óriási hatása van a későbbi korok hadművészetére és kutatása még egyáltalán nem fejeződött be.

A könyv egyik fő sajátossága az, hogy a két főfejezetben ugyanazokat a kérdésköröket járják körbe a szerzők. A hat-hat alfejezet tematikus sorrendben követi egymást: először a „nemzetközi kapcsolatok” szintjén kapunk képet a görög, majd a harmadik fejezetben a hellenisztikus és római háborúzás forrása-iról, kutatási lehetőségeiről, egymás közötti kapcsolatokról, majd következik a fegyveres erők ismertetése, a háború, a csata, az állam és a hadművészet kapcsolata, végül pedig a háborúk és a társadalom közötti összefonódások kérdéskörei. Az alfejezetek címeit olvasva bizony lehet olyan érzésünk, mintha ez a könyv is egy lenne a sok közül, amely megpróbálja összefoglalni az ókori hadművészetet. Azonban ha jobban belemélyedünk, láthatjuk, hogy az egyes alfejezetek tagolása révén olyan részletek is felbukkannak, amelyek nem szokványosak és csak nagyon kevés, a témába vágó könyv foglalkozik velük. Például ritkán kerülhet a kezünkbe olyan írás, amely a görög evezősök kiképzéséről szól. Az ötödik alfejezet (A fegyveres erők) kiválóan összefoglalja többek között ezt is, felhasználva az összes lehetséges forrást, a témáról írt összes irodalmat: „*Az evezés volt még egy olyan munka, amely különös képességeket és erőnlétet igényelt. Az evezősök tapasztalt zsoldosok voltak, akiket jól meg kellett fizetni a szolgálataikért.*”³ – írja a szerző, egyben megcáfolva azt a régi tézist, hogy a görög evezősöket rabszolgák közül válogatták volna. Ugyanitt egy-egy elkülönített bekezdés összegzi a különféle görög fegyvernemeket: a *hoplita* harcmódot, a lovassági taktikát, a könnyűgyalogsághoz tartozó *peltasztészek*, íjászok és parittyások, továbbá a hadiflotta szerepét a korszak csatáiban. Mindezekből tehát láthatjuk, hogy miben rejlik a könyv egyik nagy előnye: a szerkesztéséből kifolyólag egy, a területen kevésbé jártas olvasó számára is könnyen forgatható „tankönyvként” is funkcionál, például annak, aki a görög csatahajókról szeretne

2. Sabin–Wees–Whitby: 5. o.

3. Sabin–Wees–Whitby: 137. o.

olvasni; ugyanakkor például egy tapasztalt, a témában magát jól kiismerő kutatónak is hasznos, akit inkább a tisztikar hierarchiája érdekel jobban.

A harmadik, egyben utolsó fejezete a könyvnek a hellenisztikus és római hadtörténetet veszi górcső alá. Kicsit talán furcsának hat, hogy a „köztes időszak”, a hellenisztikus kor inkább a római, mintsem a görög fejezethez csatlakozik. A szerző ezt azzal magyarázza, hogy „a hellenisztikus világ sokkal inkább monarchikus jellegű volt. Makedónia, noha sok tekintetben a görög világból táplálkozott, mégis a fejlődés periferiájára szorult és inkább a perzsa terjeszkedést testesítette meg, mintsem a görög civilizáció horizontját terjesztette volna ki.”⁴ Ezzel a szerző arra is utal, hogy a római hadsereg taktikája, fegyverzete ugyan számos hasonlóságot mutat a görög városállamok hadseregeinek taktikájával, fegyverzetével (*falanx* – *legio*, *hoplita* – *legionárius*, *hajítódárda* – *pilum*), viszont mégis a II. Philipposz által megálmodott és fia, Alexandrosz révén megvalósított hadszervezettel érdemes azt összehasonlítani. Már csak azért is, mivel ellentétben a görögökkel, Alexandrosz tudatosan hódított, csakúgy mint Róma, és ennek az expanzív politikának rendelték alá az egész hadszervezetet. Ugyanakkor az egyre erősödő Róma először a makedón *falanx*-szal találta magát szembe, amely kiváló összehasonlítási alapot nyújt a kétféle harcmodor elemzésére is. Ennek tudatában építik fel a szerzők a 10–11. alfejezeteket az alábbi címek szerint, biztosítva az átmenetet az egyik korszakból a másikba: Birodalmak és városállamok közötti kapcsolatok, Városállamok közötti kapcsolatok, A korai Róma, Róma és a hellenisztikus világ.⁵ A 11. vagyis a szembenálló erőket taglaló részben külön csemegének tűnik a makedón és a római harcrend összehasonlítása. Kiindulópontunk a katonai demográfia, vagyis az, a két birodalom hogyan biztosította az állandó emberanyag-utánpótlást. Ezt követően először a makedón hadszervezetbe nyerhetünk részletes betekintést: Alexandrosz hadserege, a hellenisztikus falanx, zsoldosok, lovasság, majd ugyanez a másik oldalról: „A polübioszi legio”, római lovasság, hadszervezet és taktika. Külön felhívják a figyelmünket arra, hogy a római csapatok milyen taktikai, stratégiai továbbá hadvezéri megfontolások alapján tudták felülmúlni a makedón haderőt.

A további alfejezetekben leginkább a római háborúk jellegzetességei kerülnek előtérbe. Itt se várunk csataelemzéseket, életrajzi adatokat. Az alfejezetekre, de az egész könyvre is általában az jellemző, hogy a háborúzás mibenlétét boncolgatja, nem pedig a mindenki számára könnyen elérhető, már sokak által megfogalmazott politikai eseménytörténetet. Helyettük inkább a hadjáratok időzítéséről, stratégiai tervezéséről, az utánpótlásról, a táborról, a hajóépítésről

4. Uo. 303. o.

5. Uo. 305–318. o.

vagy a csata előtti és utáni állatáldozatokról olvashatunk, tehát olyan dolgokról, amelyek a legtöbb könyvben háttérbe szorulnak. A szerzők a 12–13. alfejezetekben többek között kitérnek a szárazföldi és tengeri katonai logisztikára is, amely a hadtörténeti kutatás egy eddig meghódítatlan területének számít: „*A logisztika gyakran fontos szerepet játszott a stratégiai döntések meghozatalában. A nagy mennyiségű ellátmány megmozgatása a Földközi-tenger medencéjében katonai és kereskedelmi célokat egyaránt szolgált, szinte mindennapossá vált, és így az ellátás stratégiai szerephez jutott.*”⁶ Az antik világ hadseregeinek katonai logisztikájával alig foglalkozott néhány ember (*Donald W. Engels, Jonathan P. Roth, Paul Erdkamp*). Ez a könyv az első, amely a legújabb kutatási eredmények segítségével ad nekünk bepillantást a katonai logisztika több száz éven átnyúló fejlődéséről a poliszok világától egészen a római birodalom koráig.

A könyvről nem túlzás kijelenteni, hogy elsőrangú összefoglalója az antik világ hadművészetének. Színvonalát tovább emeli bőséges lábjegyzetelése és bibliográfiája is. A lábjegyzetekben rendszeresen találhatunk utalást a forrásokra, vagy a felhasznált irodalomra, amely ténylegesen tudományossá teszi a könyvet. A felhozott, 47 oldalas bibliográfia minden eddigienél gazdagabb és igényesebb. Felsorolja az összes létező könyv, kötet és szintézis mellett a folyóiratokat, recenziókat, jelentősebb doktori értekezéseket, cikkeket. A könyv egyébként még angolul is rendkívül olvasható, nyelvezete könnyen érthető. Számos fotó és kép segít minket abban, hogy elképzeljük, beleéljük magunkat az ókor világába. A térben és időben való eligazodást térképek egész sora és egy részletes időrendi táblázat segíti. A könyvben szereplő idegen kifejezéseket, fogalmakat egy fogalomtárban tudjuk ellenőrizni, míg az ókori írókról egy-egy néhány soros leírás révén juthatunk információhoz.

Mindezek után láthatjuk, hogy a szerkesztőknek és az íróknak nagyon alapos, szakmailag kifogástalan munkát sikerült kiadniuk, amely egyszerre tekinthető forrásgyűjteménynek és a tudományos szakirodalmat a legújabb ismeretekkel kiegészítő szakkönyvnek. Elolvasása nemcsak azoknak ajánlott, akik a terület szakértői, hanem azoknak is, akik csak hobbiszinten foglalkoznak az antik világ hadművészetével.

Philip Sabin–Hans van Wees–Michael Whitby (szerk.): *The Cambridge History of Greece and Roman Warfare – Volume I: Greece, the Hellenistic World and the Rise of Rome.* (The Cambridge History: a görög és a római hadviselés. I. kötet: Görögország, a hellenisztikus világ és Róma felemelkedése). Cambridge University Press, 2007. 663 old. A továbbiakban Sabin–Wees–Whitby.

Kákóczki Balázs

6. Sabin–Wees–Whitby: 388. o.